

STOICISMEN

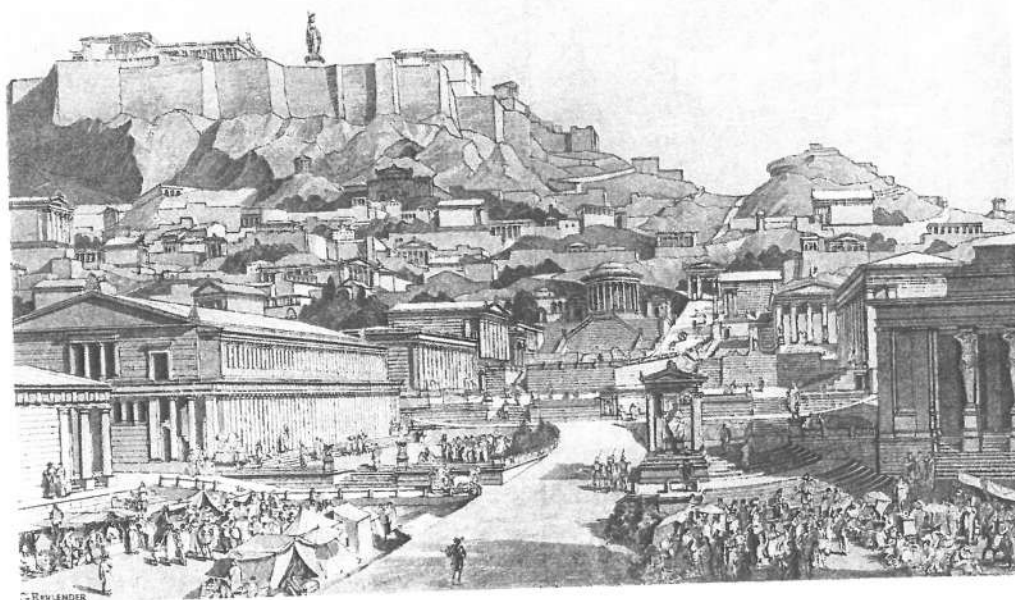
Stoicismen har sit navn efter det græske ord *stoa*, som er betegnelsen for en overdækket søjlegang, der giver skygge i den brændende græske sol. Filosofen **Zenon** (ca. 336–264 f. Kr.) opholdt sig nemlig ofte i *stoa poikíle* (den mangefarvede stoa) på Athens torv: agorá. Der talte han med elever og tilfældige forbipasserende om filosofiske problemstillinger og mindede på mange måder om Sokrates, der også førte filosofiske samtaler i Athens offentlige rum. Denne lighed med Sokrates var næppe tilfældig, for Zenon og de efterfølgende såkaldt stoiske filosoffer var stærkt inspirerede af Sokrates.

Lógos (λόγος): verdens-
fornuft

Stoikerne mente, at verden var styret af *lógos* (verdens-fornuft), og at denne fornuft kunne spores i det enkelte menneskes fysis (natur). Stoikernes ideal er den stoiske vismand, der altid kun – på grund af sin filosofiske indsigt – vil gøre det rette. Han vil altid handle i overensstemmelse med sin inderste sande natur, der, som netop nævnt, står i forbindelse med verdensfornuften. Beskrivelsen af den stoiske vismand minder om Sokrates' beskrivelse af den gode mand, der også altid kun vil gøre det rette og heller aldrig selv vil kunne komme ud for noget ondt. Både den stoiske vismand og Sokrates' gode mand er udtryk for et filosofisk ideal, som man bør stræbe efter at nå frem til, men som i hvert fald for den stoiske vismands vedkommende også synes at være et uopnåeligt filosofisk ideal.

134. Stoa, en overdækket søjlegang, i Athen. Denne stoa på Athens antikke agora er en rekonstruktion fra 1950erne af den såkaldte Attalos-stoa fra 100-tallet f. Kr.

135. Rekonstruktions-
tegnning fra omkring år
1900 af hvordan Athens
agora, dvs. torv, kunne
have set ud i antikken.
Akropolisklippen tårner
sig op i baggrunden og
man aner Parthenon-
templet (se billede 104)

Den stoiske idé om en verdensfornuft, der gennemstrømmer alt, hænger sammen med et næsten monoteistisk gudsbegreb om én gud, der styrer alt i verden. Gudens vilje er identisk med, hvad stoikerne kalder skæbnen, på græsk: *Moira* eller *Heimarméne* og på latin: *Fata* (i plur.). Skæbnen er derfor urokkelig og uforanderlig for mennesker. Ud fra denne strenge skæbneopfattelse, som bygger videre på gamle græske forestillinger om skæbnen kendt fra blandt andet det homeriske epos og tragikerne, opstår et filosofisk problem, nemlig om mennesket har mulighed for at handle frit. Stoikernes svar på denne filosofiske problemstilling er, at den stoiske vismand netop har indset, at det er håbløst at kæmpe imod skæbnen, og at det snarere lønner sig at handle i overensstemmelse med den. Dette kalder stoikerne at give sin tilslutning til skæbnen, og menneskets frie vilje består ifølge stoikerne i frivilligt at tilslutte sig det, der alligevel uafvendeligt vil ske. Den romerske stoiske filosof Lucius Annaeus **Seneca** (4 f. Kr. – 65 e. Kr.) udtrykker denne tilslutning til skæbnen i et af sine filosofiske breve til vennen Lucilius:

Skæbnen fører den villige, men trækker den uvillige.

(Seneca Breve til Lucilius, 106)

Tanken om, at menneskets inderste sande natur står i forbindelse med verdensfornuften, bringer stoikerne tilbage til den gamle sofistiske diskussion af forholdet mellem fysis (naturen) og nomos (menneskeskabt lov). Ligesom mange af sofisterne påpeger stoikerne, at en stor del af menneskets verdens-

Moira (μοῖρα),
Heimarméne (Εἰμαρμένη),
Fata (latin): skæbne

136. Filosoferne Platon, Seneca og Aristoteles
Illustration i håndskrift
1325–1335

Du gør klogt i at tænke på, at den, du kalder din slave, er spiret af den samme sæd, som du selv, at han nyder den samme friske luft, at han lige så fuldt ånder, lige så fuldt lever, lige så fuldt dør.

(Seneca *Breve til Lucilius* 47)

Seneca fungerede i årene 54–59 e. Kr. som lærer og rådgiver for den ganske unge kejser Nero og blev på grund af sin tilknytning til kejserhoffet i Rom en meget velhavende mand. Nero udviklede sig imidlertid hurtigt i uheldig retning som en både lunefuld og brutal hersker. Seneca faldt i unåde ved hoffet og kunne derfor særligt i de sidste år af sit liv hellige sig filosofiske studier, og hans filosofiske skrifter omfatter både de førnævnte *Breve til Lucilius* og en række filosofiske skrifter om mange forskellige stoiske problemstillinger.

Senecas tilbagevendende stoiske råd er blandt andet at leve et enkelt og simpelt liv uden at være afhængig af materiel rigdom samt at leve et liv, der er styret af *ratio* (fornuft) og ikke af *affectus* (følelser). Begge filosofiske råd kan med nogen ret siges at være arvet fra den græske filosofi – fra Sokrates, Platon og Aristoteles – men den udformning, som stoikerne og især Seneca gav dem, gjorde dem så udbredte og citerede, at de er blevet til indbegrebet af stoisk filosofi. Der tales i den sammenhæng ofte om 'stoisk ro', og med dette udtryk menes der den stoiske vismands evne til at forblive i sindslige vægt, uanset hvad han måtte blive udsat for af materielle tab eller følelsesmæssige storme. Stoikerne og Senecas filosofiske grundregel er således, at menneskets *animus* (sind) eller (sjæl) skal kunne stå imod de slag, som *fortuna* (tilfældet, især ment som ulykken), uvægerligt giver det gennem livet. Med en sådan stoisk ro kan stoikeren deltage engageret i samfundet som fx politiker uden at blive bragt ud af sin sindslige vægt.

Ratio: fornuft

Affectus: følelse

Animus: sind, sjæl

Fortuna: tilfælde, ulykke

Seneca er ofte blevet kritiseret for, at han som rigmand – i modsætning til filosoffer som Sokrates og grundlæggeren af stoicismen Zenon – ikke levede i overensstemmelse med sine egne filosofiske leveregler om fx det simple liv. To forhold kan imidlertid være med til at nuancere denne kritik:

– Når Seneca prædiker uafhængighed af materiel rigdom, er det formentlig i lige så høj grad tænkt som en tankemæssig øvelse. Dvs. at det vigtigste er at *kunne* være den materielle rigdom foruden. For ingen ved jo, hvor længe man har den, og ligesom Sokrates sætter Seneca andre immaterielle værdier langt højere end rigdom, fx sjælen.

– Da Seneca til slut blev beordret af kejser Nero til at begå selvmord, fortæller den romerske historiker Tacitus, at Seneca gik i døden uden på noget tidspunkt at lade sig overvælde af følelser, men tværtimod – ligesom Sokrates gjorde det i fængslet i Athen før sin død – beroligede og trøstede han sine nærmeste og mindede dem om sine filosofiske grundsætninger:

Hvor er filosofien og principperne henne nu? Hvad er der blevet af den indsigt til værn mod, hvad der knuger os, som vi funderet på i alle disse år? Nero er vild og blodig, det vidste vi jo; sin mor har han myrdet og sin bror, nu er der så kun drabet på hans opdrager og mentor at føje til.

(Tacitus *Årbøger* 15.62)

Der anslås temaer og leveregler fra den stoiske filosofi hos en række andre romerske forfattere, der ikke – som Seneca er det – er filosoffer. Det gælder fx de romerske digtere Vergil og Horats (se mere om stoiske temaer hos Horats i Poesi side 226).